

9. Цховребов А. О. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу : автореф. дис... канд. юрид. наук. Дніпро, 2017. 16 с.
10. Вознюк А. А. Концептуальні засади запобігання суспільно небезпечним діям. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2(99). С. 156–165.
11. Боровик А. В. Окремі питання диференціації відповідальності за кримінальні правопорушення проти представників державної влади в проєкті нового Кримінального кодексу України. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права: матеріали VII Міжнародної наукової конференції* (м. Кременчук, 21–22 січня 2022 року). Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 210–211.
12. Контрольний текст проєкту нового КК України (станом на 14 серпня 2022 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/07/14/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-14-07-2022.pdf>
13. Про судову практику у справах про хабарництво: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>
14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. [2-ге вид., переробл. і доповн.]. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.
16. Самофалов Л. П., Самофалов О. Л. Особливості розуміння понять «посадова особа», «службова особа», «представник влади» та їх значення в правовому регулюванні пенітенціарних правовідносин. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 136–146.
17. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [10-ге вид., перероб. та допов.]. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.

УДК 343.4

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.3.35>

ДОБРОСКОК А.Ю.

СУБ'ЄКТИВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВЧИНЕННЯ ВАНДАЛІЗМУ В УКРАЇНІ

SUBJECTIVE DETERMINANTS OF ACTION VANDALISM IN UKRAINE

Сучасний вандалізм, який має безліч зовнішніх форм вираження і складне мотиваційне підґрунтя, виникає та реалізується під дією розгалуженої системи детермінант. Значна частина з них має загальний характер і є типовою для всієї злочинності загалом. Однак серед них є й такі, що мають специфічний характер, з огляду на що допомагають розкрити всі тонкощі механізму детермінації вандалізму. Встановлено, що для максимально повного врахування усіх причин, які обумовлюють учинення злочинів вандалізму, усі детермінанти вандалізму доцільно об'єднати у дві великі групи: 1) об'єктивні (або, як їх іноді називають в літературі – зовнішні) – залежать від обставин об'єктивної дійсності; 2) суб'єктивні (внутрішні) – залежать безпосередньо від особи. До об'єктивних детермінант вандалізму належать: політичні, економічні, ідеологічні, правові, організаційні, соціальні й педагогічні детермінанти. Доведено, що суб'єктивними детермінантами вандалізму слід вважати: низький духовний і культурний рівень особистості, порушення процесу соціалізації особистості, відхилення в поведінці та способі життя особи, розлади емоційно-вольової сфери, особливості

© ДОБРОСКОК А.Ю. – кандидат юридичних наук, директор (Юридичний ліцей імені Ярослава Кондратьєва)

психофізичного стану, психологічні відхилення. Водночас кожна з наведених підгруп становить розгалужену систему конкретних причин, які обумовлюють учинення злочинів вандалізму спрямованості. Обґрунтовано, що розподіл окремих причин та умов вандалізму за групами й підгрупами має досить умовний характер, оскільки всі детермінанти перебувають між собою в тісному взаємозв'язку та взаємодії, впливають одна з одної, доповнюють і розвивають одна одну. Саме тому на практиці досить важко, і в абсолютній більшості випадків практично неможливо визначити якусь одну детермінанту, яка обумовила вчинення окремо взятого акту вандалізму поведінки. Всі вони мають комплексний характер. Зроблено висновок, що складна правова природа та багатоманітність зовнішніх форм вираження вандалізму обумовлюють складний характер і багатогранність його детермінаційного механізму. Свідченням цього є обґрунтована нами вище багаторівнева розгалужена система негативних факторів, які обумовлюють учинення злочинів вандалізму спрямованості.

Ключові слова: *характер, емоційна нестійкість, загальнокультурний рівень, суспільство, вандалізм.*

Modern vandalism, which has many external forms of expression and a complex motivational background, arises and is implemented under the influence of a branched system of determinants. A significant part of them is of a general nature and is typical of all crime in general. However, among them there are also those that have a specific character, due to which they help to reveal all the intricacies of the mechanism of determining vandalism. It has been established that in order to fully take into account all the reasons that determine the commission of crimes of vandalism, it is advisable to combine all determinants of vandalism into two large groups: 1) objective (or, as they are sometimes called in the literature – external) – depending on the circumstances objective reality; 2) subjective (internal) – depend directly on the person. The objective determinants of vandalism include: political, economic, ideological, legal, organizational, social and pedagogical determinants. It has been proven that the subjective determinants of vandalism should be considered: low spiritual and cultural level of the individual, violation of the process of socialization of the individual, deviations in the behavior and lifestyle of the person, disorders of the emotional and volitional sphere, peculiarities of the psychophysical state, psychological deviations. At the same time, each of the above-mentioned subgroups constitutes an extensive system of specific reasons that determine the commission of crimes of vandalism. It is justified that the distribution of individual causes and conditions of vandalism by groups and subgroups is quite conditional, since all determinants are in close relationship and interaction with each other, stem from each other, complement and develop each other. That is why in practice it is quite difficult, and in the absolute majority of cases, it is practically impossible to determine any single determinant that led to the commission of an individual act of vandalism. All of them have a complex nature. It was concluded that the complex legal nature and multifaceted external forms of expression of vandalism determine the complex nature and multifaceted nature of its determination mechanism. This is evidenced by the multi-level, extensive system of negative factors that determine the commission of crimes of vandalism, which we substantiated above.

Key words: *character, emotional instability, general cultural level, society, vandalism.*

Вступ. Аналізуючи детермінанти вандалізму, передусім необхідно висвітлити зміст загальнотеоретичних категорій теорії причинності, яка в кримінологічній науці має методологічне значення й значною мірою визначає сутність і зміст правової природи злочинів, розкриває соціальну сутність особи злочинця, а також слугує підґрунтям розробки заходів протидії злочинності. Як слушно зауважують науковці, теорія причинності визначає «науковий зміст кримінологічної теорії та її практичну спрямованість» [1, с. 147], а отже, «сприяє формуванню кінцевої цілі у формі визначення основних напрямів боротьби зі злочинністю, планування спільних дій правоохоронних органів, удосконалення законодавчого регулювання правових методів попередження злочинів» [2, с. 90].

Водночас, попри таке вагомe теоретичне та практичне значення, серед сучасних кримінологів так і не було досягнуто принципової єдності наукових поглядів на зміст теорії причинності. Зокрема, дехто з науковців за основу пропонує брати такі категорії, як «причини» та «умови». Інші – наполягають на доцільності розширення зазначеного переліку за рахунок включення до нього таких понять, як «фактори» й «чинники». Серед нетрадиційних підходів можна зустріти також пропозиції щодо виокремлення внутрішньоіндивідуалізованих традицій, звичок, інтересів, несприятливих умов морального формування особи злочинця, а також умов-ситуацій, передумов, мотивації тощо. Причому неоднозначними є погляди на зміст усіх перелічених вище категорій. Іноді їх застосовують як тотожні, іноді – як взаємозамінні; досить часто відбувається підміна одного поняття іншим, а також нічим не обґрунтоване розширення чи звуження їх справжнього змісту.

На жаль, обмежений обсяг нашої роботи не дозволяє повною мірою дослідити зазначену проблему, тим більше, що вона сягає за межі окресленого предмета дослідження та потребує самостійного наукового аналізу. У зв'язку з цим, **метою** статті є висвітлення лише суб'єктивних детермінант вчинення вандалізму в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На питання вандалізму певною мірою звернули увагу у своїх працях О. Бандурка, В. Василевич, О. Джужа, В. Дзюба, О. Колб, А. Небитов, М. Хавронюк, В. Шакур та інші. Втім, на сьогодні практично недослідженими залишаються більшість питань, що пов'язані з визначенням детермінант, які обумовлюють учинення злочинів вандалісної спрямованості, механізму формування цієї девіації, заходів щодо її запобігання тощо.

Виклад основного матеріалу. Традиційно вихідним елементом механізму детермінації в кримінології прийнято вважати *чинники*, які більшість науковців тлумачать як «рушійну силу будь-якого процесу, що визначає (обумовлює, детермінує) його характер або окремі риси». За сприятливих обставин розвитку чинники зумовлюють появу «*передумов*» злочинної поведінки. Водночас реалізовані передумови екстраполюються у відповідні *умови* вчинення злочину. Причому характерною рисою умов, яка дозволяє зрозуміти їх сутність, є те, що «самі по собі вони не можуть перетворитися в нову дійсність, а лише роблять її можливою» [3, с. 137–138]. Інакше кажучи, умови уможливають існування відповідних «*причин*» учинення злочинів вандалісної спрямованості.

У найбільш загальному значенні причини становлять «явище чи сукупність взаємопов'язаних явищ, які породжують за відповідних умов інше явище, що розглядається як його наслідок (результат)» [4, с. 157]. Деякі науковці, намагаючись розмежувати причини й умови, розглядають перші як «те, що виражає сутність явища й напрям його розвитку», а другі – як «те, що або сприяє, або перешкоджає дії причини, при цьому не визначаючи його сутності» [5, с. 4]. Водночас, попри наявність суттєвих відмінностей, між причинами й умовами зберігається тісний взаємозв'язок: самі по собі (без наявності причин) умови не можуть детермінувати злочин, так само як і причини не можуть реалізувати закладені в них криміногенні можливості без наявності сприятливих умов.

Причини вандалізму деталізуються в різноманітних *факторах* – категоріях, що використовуються для характеристики різноманітних сфер суспільного життя – економічної, політичної, соціальної, духовної тощо. Різні недоліки та прорахунки в цих сферах, які негативно впливають на особу, є тими безпосередніми факторами, які обумовлюють учинення злочинів вандалісної спрямованості.

Вище ми в загальних рисах розкрили співвідношення та взаємозв'язок основних категорій теорії причинності: чинників, передумов, умов, причин і факторів. Однак у науковій літературі, а також у періодичних виданнях, особливо в ЗМІ, їх нерідко ототожнюють або ж об'єднують узагальнюючим терміном «*детермінанти*». На нашу думку, використання цього терміна як збірного поняття, що включає в себе найрізноманітніші соціально негативні явища і процеси, які обумовлюють злочинність як свій наслідок, у цьому дослідженні є цілком прийнятним і доцільним. Адже в найбільш загальному значенні «детермінанта» означає «1) домінуючий вплив, основний чинник; 2) причину, передумову, яка сприяє певному результату» [6, с. 215]. Саме в такому узагальнюючому значенні ми пропонуємо досліджувати основні детермінанти злочинів вандалісної спрямованості.

Врозандалізм є досить складним правовим феноменом, який означений надзвичайним різноманіттям зовнішніх форм вираження, широкою гамою мотивів і внутрішніх спонукань, неоднорідним суб'єктивним складом, різними за характером наслідками. Однак викладеним вище не обмежується складність вандалізму. Він також має неоднорідну та багаторівневу систему детермінант, які в сукупності та взаємодії активізують вандалісну поведінку особи.

Про багатоманітність криміногенних детермінант вандалізму свідчить принаймні той факт, що в сучасній юридичній літературі можна зустріти відразу кілька підходів до їх упорядкування, і всі вони концептуально відрізняються один від одного. Так, наприклад, Н. О. Горб у своєму дисертаційному дослідженні виокремлює шість основних детермінант учинення злочинів, передбачених ст. 297 КК України: 1) складна економічна ситуація в країні; 2) поширеність таких негативних явищ, як алкоголізм і наркоманія; 3) висока латентність зазначених злочинів; 4) серйозні недоліки в організації охорони місць поховань, їх утриманні та благоустрої; 5) зниження рівня духовного й морального розвитку людей, розповсюдження культу насильства та жорстокості, зневажання усталеними нормами поведінки в суспільстві; 6) недоліки у виховній роботі дітей і підлітків у сім'ї та в освітніх закладах [4, с. 158].

На нашу думку, наведений перелік хоч і є значним, однак за його межами залишилася низка причин та умов, які на сьогодні посідають чільне місце в механізмі детермінації вандалізму. Натомість у ньому згадуються детермінанти, які відіграють лише опосередковану роль у формуванні вандалісної поведінки. Це, передусім, стосується високої латентності, ступінь якої, як відомо, впливає на об'єктивність і достовірність статистичних даних, а не на причинно-наслідковий взаємозв'язки.

С. В. Перевозна, А. О. Любченко, Н. М. Савельєва обґрунтовують концептуально інший підхід до визначення системи детермінант вандалізму. Зокрема, основні причини вандалізму вони пропонують розглядати на чотирьох основних рівнях: 1) на державному і регіональному рівнях: системна криза держави, економіки, суспільства й особистості; зміна цінностей; економічна поляризація різних прошарків населення; пропаганда вандалізму і насильства в ЗМІ; контркультура, яка існує в суспільстві; 2) на місцевому рівні: неблагополуччя навколишнього середовища (сім'я, навчальний колектив, неформальні молодіжні об'єднання асоціальної спрямованості); 3) на груповому рівні: екстремальні ситуації, ізоляція, незадоволення очікувань, дискомфортність умов; 4) на особистісному рівні: педагогічна занедбаність; невихованість; соціальний інфантилізм; моральна незрілість; неврівноваженість психіки; нездатність до саморегуляції. Окремо автори називають умови виникнення вандалізму: негативні стилі виховання; недостатність виховної роботи з молоддю; особливості підліткового віку; відчуження від корисних видів діяльності; депривація потреби в самореалізації; ситуативні чинники (конфлікти, стреси, які супроводжуються негативними емоційними станами) [7, с. 15].

Детально ознайомившись із запропонованим переліком причин та умов вандалізму, доцільно висловити декілька критичних зауважень. Так, хибним слід визнати віднесення до причин місцевого рівня неблагополуччя в сім'ї та навчальному колективі, оскільки, на нашу думку, ця причина найбільш повно розкривається на особистісному рівні. Крім того, на цьому рівні виявляються такі причини, як ізоляція, незадоволення очікувань, дискомфортність умов, хоча автори розглядають їх як групові.

Ще один перелік причин, які обумовлюють виникнення вандалізму, обґрунтовує у своєму дисертаційному дослідженні О. С. Пашутіна. Зокрема, основною причиною вандалізму науковець вважає «особливості економічного розвитку, політичні погляди що панують і протидіють між собою на різних рівнях». Водночас погіршення загальної ситуації автор розглядає як сприятливе підґрунтя для посилення впливу інших факторів, що детермінують учинення вандалізму, серед яких «недоступність різноманітних форм дозвілля, недосконалість соціально-культурного розвитку, розповсюдженість алкоголізму, наркоманії та токсикоманії. Причини вандалізму О. С. Пашутіна пропонує також шукати в «мікросередовищі злочинця, вплив якого здебільшого визначає формування його особистості». До соціальних умов, що сприяють вандалізму, автор відносить «низьку правосвідомість населення, його низьку правову культуру, низький рівень правового виховання, а також недоліки в діяльності правоохоронних органів» [8, с. 11].

Проаналізувавши наведений вище підхід до визначення детермінант вандалізму, ми дійшли висновку, що основним його недоліком є відсутність системності в упорядкуванні причин та умов вандалісної поведінки: усі вони перераховуються хаотично, без належного упорядкування та групування. Крім того, негативним аспектом є занадто звужений підхід до розуміння детермінант вандалізму: поза увагою автора залишилася ціла низка дійсно важливих і суттєвих причин, які пояснюють механізм виникнення вандалісної поведінки.

Отже, узагальнивши обґрунтовані в літературі наукові підходи, а також матеріали вивчених нами кримінальних проваджень у справах про злочини вандалісної спрямованості, ми дійшли висновку, що сучасний вандалізм, який має безліч зовнішніх форм вираження та складне мотиваційне підґрунтя, виникає та реалізується під дією розгалуженої системи детермінант. Значна

частина з них має загальний характер і є типовою для злочинності загалом. Однак серед них є й такі, що мають специфічний характер, з огляду на що допомагають розкрити всі тонкощі механізму детермінації вандалізму.

Для зручності аналізу, а також для максимально повного врахування всіх причин, які обумовлюють вчинення злочинів вандалістичної спрямованості, ми об'єднали всі детермінанти вандалізму у дві великі групи: 1) *об'єктивні* (або, як їх іноді називають у літературі, – зовнішні) – залежать від обставин об'єктивної дійсності; 2) *суб'єктивні* (внутрішні) – залежать власне від особи. У межах кожної із зазначених груп ми виокремили кілька однорідних підгруп, зміст яких розкрили за допомогою конкретних детермінант [9, с. 169]. Нижче пропонуємо розглянути запропоновану нами систему більш детально.

2.1. *Низький духовний і культурний рівень особистості*. Вище ми вже з'ясували, наскільки важливу роль у детермінаційному механізмі вандалістичної поведінки відіграють негативні ідеологічні фактори. Переоцінка ustalених загальнолюдських цінностей і моральних принципів, яка відбулася в нашому суспільстві останніми роками, призвела до того, що дедалі більше людей пріоритетними визнають матеріальні, а не духовні цінності. Таке стрімке падіння загальнокультурного рівня суспільства негативно позначилося на духовному й моральному рівні його членів, свідченням чого є суттєве збільшення кількості деструктивних, руйнівних, агресивних, насильницьких актів поведінки, зокрема вандалізму.

Узагальнивши результати проведеного нами аналізу кримінальних проваджень у справах про злочини вандалістичної спрямованості, а також проаналізувавши наукову літературу, ми дійшли висновку, що *серед основних негативних факторів духовного та культурного життя, які детермінують вандалістичну поведінку особи, найбільше занепокоєння викликають такі:*

- ціннісна деградація, деструкція ціннісної сфери та життєвих орієнтирів особистості;
- загальний низький рівень культури, моральних уявлень і соціально прийнятих навичок поведінки;
- вияв неповаги та зневажливого ставлення до інших членів суспільства, до їх особистого простору, поглядів, переконань, власності;
- спотворення основних моральних, етичних, духовних цінностей та установок;
- несформованість особистісних структур, педагогічна занедбаність;
- інфантильність, нестійкість і мінливість системи ціннісних орієнтацій, загальна соціальна пасивність, уникнення відповідальності за власні вчинки;
- сприйняття матеріальних цінностей як основного показника особистого успіху та розуміння успіху як орієнтуру сенсу життя;
- викривлене сприйняття суспільства та свого місця в ньому;
- невідповідність і суперечність поглядів і бажань загальноновизнаним суспільним нормам та правилам поведінки;
- набуття негативного асоціального досвіду (у сім'ї, школі, неформальній групі, трудово-му колективі);
- формування стійкої деструктивної спрямованості в умовах певної асоціальної субкультури [10, с. 46–52];
- схильність до насильства в результаті засвоєння субмоделей соціальної поведінки, передусім у специфічному оточенні (армія, тюрма, секта, злочинна група) [11, с. 38];
- відсутність необхідних навичок саморегуляції, самоконтролю та дисципліни;
- надмірне перебування у віртуальному середовищі (комп'ютерні ігри, соціальні мережі, чати тощо) та перенесення правил існування у ньому в об'єктивну реальність, що унеможливило адекватне сприйняття навколишньої дійсності, а також суттєво ускладнює прогнозування наслідків своїх вчинків;
- відсутність соціального контролю за поведінкою дитини, зловживання можливостями дистанційного виховання (через телефонні дзвінки, Інтернет тощо), що призводить до хаотичного та безконтрольного формування системи ціннісних орієнтацій тощо.

2.2. *Порушення процесу соціалізації особистості*. Соціалізація особистості – це процес її входження в соціальне середовище, засвоєння й активного відтворення нею соціально-культурного досвіду, культурних цінностей, норм, моралі, традицій, соціальних ролей тощо. Соціалізація є обов'язковим фактором розвитку особистості і якщо в її процесі відбуваються певні відхилення, це неодмінно позначається і на змістовому наповненні системи цінностей особистості, і на характері її поведінки.

Аналіз сучасних соціальних умов життя дозволив нам визначити *декілька основних детермінант вандалістичної поведінки, зумовлених різноманітними порушеннями процесу соціалізації особистості, а саме:*

- зловживання алкогольними напоями (п'яцтво, алкоголізм), наркотичними засобами, психотропними речовинами (наркоманія, токсикоманія);
- наявність постійних конфліктів у найближчому соціальному оточенні (у сім'ї, за місцем навчання, проживання, роботи);
- загальна девіантність особистості, її схильність до протиправної, антигромадської поведінки;
- підвищений рівень конформності, що полегшує входження особи до складу неформальних об'єднань, нерідко протиправної спрямованості; неспроможність протидіяти негативним правилам і принципам, які панують у таких групах;
- належність до певної субкультури (фанати, графісти, скінхеди тощо) та підкорення тим правилам, які для неї характерні;
- депривація потреби в самореалізації в соціально корисних видах діяльності;
- засвоєння в сім'ї та школі таких поведінкових шаблонів, які виявляються недоречними в нових соціальних умовах її життєдіяльності або суперечать загальноприйнятим нормам і правилам поведінки;

– наявність попереднього протиправного досвіду, зокрема вчинення актів вандалізму тощо.

2.3. Відхилення в поведінці та способі життя особи. Як свідчать результати проведеного нами дослідження, акти вандалізму вчиняються не лише внаслідок порушення процесу соціалізації особистості. Досить часто вони є результатом дії низки факторів, які пов'язані з негативною поведінкою особи, а також із несприятливими умовами її життя. На відміну від детермінант, які ми віднесли до попередньої групи, ця група негативних причин та умов вандалізму виникає зазвичай спонтанно, і їх дія обмежена в часі.

Серед основних детермінант, які ми відносимо до цієї групи, варто виокремити такі:

- відсутність в особи бажання, можливості з користю використовувати свій вільний час;
- нездатність особи до саморегуляції, самоконтролю та самодисципліни;
- обмеження або відсутність в особи можливостей для самореалізації, виявлення своїх здібностей, особистих якостей, розкриття потенціалу;
- небажання або неспроможність конструктивної взаємодії, неконкурентоздатність особи, що породжує бажання самоствердитись шляхом агресивних, деструктивних, руйнівних і насильницьких дій;
- неадекватна самооцінка та занижений рівень домагань;
- дискомфортність умов проживання, навчання, роботи, бажання їх змінити, удосконалити, підлаштувати під особисті потреби;
- постійні або затяжні конфлікти в сім'ї, за місцем проживання, роботи чи навчання;
- прагнення задовольнити особисті потреби, досягнути бажаного результату, збагатитись, отримати матеріальні блага чи будь-яку іншу вигоду тощо.

2.4. Розлади емоційно-вольової сфери. Дослідження емоційно-вольової сфери завжди відіграло особливу роль у з'ясуванні детермінант злочинної поведінки загалом, зокрема вандалізму. Це, передусім, пов'язано з тим, що саме воля та емоції визначають мотиви поведінки особи, дозволяючи розкрити специфічні особистісні якості й характеристики вандала.

Так, пропонуємо окреслити найбільш поширені розлади емоційно-вольової сфери особи, які слугують підґрунтям більшості мотивів вандалізму і детермінують вандалську поведінку:

- відкрита зневага до людської гідності, оточуючих, суспільства, правил людського співіснування;
- загострення ксенофобських поглядів та переконань, нетерпимість і нетолерантність за ознаками статі, віку, раси, кольору шкіри, національності, віросповідання тощо;
- бажання помститись, що виникає на ґрунті міжособистісних неприязних стосунків і слугує важливою формою захисного заміщення, оберігаючи психіку особи від надмірних перевантажень та дозволяючи вимістити накопичену агресію; як правило, є відповіддю на заподіяну образу, приниження, утиски, несправедливість тощо;
- потреба в самоствердженні та самореалізації, що нерідко поєднується із накопиченим почуттям гніву, зневіри, недооцінки, розчарування;
- прагнення підвищити свій соціальний статус: завоювати та зміцнити свій особистий авторитет, привернути до себе увагу, виділитись із «сірої маси», виразити сміливість, продемонструвати силу, заслужити повагу однолітків, здобути престиж, домінування, зайняти лідируючі позиції в групі тощо;
- бажання дослідити можливості свого впливу на суспільство; висловити цинічний протест проти правил громадського співжиття;

– прагнення особи задовольнити свої егоїстичні спонукання та естетичні потреби, продемонструвати власний погляд і відношення до естетики оточуючого середовища, усунути наявні в ньому незручності та дискомфорт, удосконалити його відповідно до своїх персональних потреб та інтересів, зробити його більш зручним і комфортним;

– висловлення протесту, що може виражати незгоду з усталеними, багатовіковими традиціями; свідоме несприйняття норм і правил, які обмежують особисту свободу; зворотну реакцію на скасування чи обмеження будь-яких прав і законних інтересів тощо;

– вияв цікавості, надмірна допитливість, «руйнівне експериментаторство», прагнення зрозуміти, як працює система чи окремі її елементи, що виражається в руйнівному, деструктивному пізнанні;

– бажання зняти емоційну напругу та роздратованість, вимістити свої негативні емоції та переживання, отримати емоційну розрядку;

– загострення почуття індивідуалізму, егоцентризму, інтолерантності;

– емоційне вигорання та професійна деформація, прагнення привернути до себе увагу, отримати нові емоції та враження тощо.

2.5. Особливості психофізичного стану. Ця група детермінант тісно пов'язана з попередньою, оскільки негативні фактори, які до неї входять, також значною мірою характеризують мотиваційну сферу вандалізму.

Як свідчать результати проведеного нами дослідження, вандальну поведінку особи обумовлюють такі негативні психофізичні стани:

– алкогольне або наркотичне сп'яніння, сильне душевне хвилювання та інші стани, що супроводжуються розгальмовуванням психічних реакцій, забезпечуючи вихід гніву та розрядку у вигляді дій руйнівного характеру;

– злість, гнів, ворожість, цинізм, жорстокість, нігілізм, неприязнь до інших людей, огида й інші стани, які обумовлюють виникнення бажання нанести комусь шкоду, вимістити свою роздратованість на сторонньому об'єкті;

– тривожність, соціопатичність, нервова дратівлива слабкість, імпульсивність, психологічна невірноваженість та інші відхилення, які пов'язані з нестійкістю психіки чи перебування особи в різноманітних фрустраційних станах;

– виражена чутливість і вразливість, неспроможність до самореалізації та інші стани, які свідчать про емоційну нестабільність особи, її нездатність контролювати негативні емоції;

– заздрість і ревнощі, які обумовлюють виникнення бажання знищити предмети, що належать комусь, нанести шкоду об'єктам, які викликають захоплення і є цінними для когось, і отримати задоволення від заподіяної шкоди;

– нудьга, що штовхає особу до пошуку нових вражень, гострих відчуттів, породжує бажання відволіктися, розважитися, відчутти адреналін і сильні емоції, «піти проти правил», діяти швидко, не задумуючись над наслідками;

– втома, дратівливість, напруженість, розчарування, зневіра, незадоволення очікувань та інші стани, які обумовлюють виникнення та поглиблення стресу, тощо.

2.6. Психологічні відхилення. Вроджені або набуті психологічні вади теж відіграють вагомую роль у механізмі детермінації вандалізму. Водночас через свій специфічний характер їх виявлення та аналіз має відбуватись у межах окремого наукового дослідження. Саме тому нижче ми в загальних рисах окреслимо систему основних психологічних детермінант вандалізму, яка має орієнтовний характер і є доцільною лише в межах цього дисертаційного дослідження.

Отже, з усіх психологічних відхилень вандальну поведінку з високою ймовірністю детермінують такі: невірноваженість психіки; акцентуації характеру; реакції емансипації та групування; соціальний інфантилізм; підвищений рівень тривожності, агресивності й імпульсивності; нездатність до саморегуляції; емоційна нестійкість; загострення схильностей до наслідування, навіювання, зараження, підпорядкованості; вроджені психопатії; аномальні відхилення в розвитку вищої нервової діяльності; сексуальні девіації, такі як некрофілія, некросадизм, некрофагія, фетишизм, пігмаліонізм, полоціонізм, піролагнія тощо.

Висновок. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що складна правова природа та багатоманітність зовнішніх форм вираження вандалізму обумовлюють складний характер і багатогранність його детермінаційного механізму. Свідченням цього є обґрунтована нами вище багаторівнева розгалужена система негативних факторів, які обумовлюють учинення злочинів вандальної спрямованості. Водночас варто наголосити, що розподіл окремих причин та умов вандалізму на групи й підгрупи має досить умовний характер. Усі детермінанти перебувають між собою

у тісному взаємозв'язку та взаємодії, впливають одна з одної, доповнюють і розвивають одна одну. Саме тому на практиці досить важко, і в абсолютній більшості випадків практично неможливо визначити якусь одну детермінанту, яка обумовила вчинення окремо взятого акту вандальної поведінки. Всі вони мають комплексний характер. Зазначена обставина (ідеться про комплексний характер детермінаційного механізму вандалізму) має бути обов'язково врахована під час розробки та впровадження заходів профілактики злочинів вандальної спрямованості.

Список використаних джерел:

1. Станская А. А. Проституция несовершеннолетних – социальная и правовая проблема общества / науч. ред. С. Ф. Милоков. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2005. 326 с.
2. Абдулманов А. А. Уголовно-правовые меры борьбы с массовыми беспорядками : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 1994. 251 с.
3. Гусак Т. П. Протидія злочинним діям, що вчиняються особами у складі натовпу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 258 с.
4. Горб Н. О. Наруга над могилою: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 225 с.
5. Зуйков Г. Г. К вопросу о понятии причин преступления и условий, способствующих его совершению. *Вопросы предупреждения преступности*. М., 1965. № 2. С. 4–7.
6. Оксфордский толковый словарь по психологии : в 2 т. / под ред. А. Ребера. М. : Вече ; АСТ, 2003. Т. 1. / [пер. с англ. Е. Ю. Чеботарева]. 592 с.
7. Любченко А. О., Савельева Н. М. Соціальні проблеми і профілактика вандалізму : навч. посіб. для студ. і магістр. спец. «Соц. робота» і «Соц. педагогіка». Полтава : ПНПУ, 2018. 75 с.
8. Пашутина О. С. Вандализм как преступление против общественного порядка : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ростов н/Д, 2009. 20 с.
9. Доброскок А. Ю. Загальні засади класифікації основних детермінант вандалізму. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. Т. 2. С. 167–171.
10. Воробьева И. В., Кружкова О. В. Роль ценностно-поведенческих деструкций в мотивационной готовности подростка к вандальному поведению. *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия : Психология*. 2013. Т. 6, № 4. С. 46–52.
11. Герасіна Л. М. Насильство як соціальна деструкція. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. № 1148. С. 35–40.